

Oppgave- og materialsamling i yrkesetikk

Red.: Maria Astrup Hjort og Sigbjørn Tenfjord

Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo, august 2007/mars 2010/juni 2011.

Innhold

Oppgaver	4
Forvaltningsjuristen	4
Mellommenneskelige konflikter	6
Forretningsadvokaten	9
Straffesaker	11
Regler og retningslinjer	14
Eksamensløftet	14
Advokatforskriften kapittel 12: Regler for god advokatskikk	14
Retningslinjer for forsvarere	20
Retningslinjer for bistandsadvokater	24
Etiske retningslinjer for statstjenesten	27
Etiske retningslinjer for dommere	30
Litteraturoversikt	31

Forord

Denne oppgave- og materialsamlingen er utarbeidet for undervisningen i yrkesetikk ved studiet av rettsvitenskap ved Universitetet i Oslo. Samlingen er laget med støtte fra Etikkprogrammet ved Universitetet i Oslo.

En rekke oppgaver i yrkesetikk fantes forut for arbeidet med denne samlingen begynte, stort sett utarbeidet av kursledere til bruk i egne kurs. Vi samlet disse oppgavene, tilpasset dem og utarbeidet i tillegg nye der vi så behov for dette i forhold til de problemstillingene som ble behandlet. I løpet av våren fulgte vi deretter det aller meste av undervisningen som ble gitt i faget, for å få kartlagt hvilke oppgaver som var mest tjenelige. Denne samlingen inneholder det utvalget vi endte med. Vi takker følgende for å ha stilt sine oppgaver til rådighet, samt for innspill til oppgavene som vi har utarbeidet: advokat Ole Jakob Bae (posthumt), tingrettsdommer Diderik Heiberg Danbolt, tingrettsdommer Heidi Heggdal, advokat Kristin Barth-Larsen, advokat Rikke Lassen, stipendiat Hanne Solberg Logstein, professor Tor-Geir Myhrer, lagtingsdommer Rakel Surlien, advokat Anne Cathrine Vogt og professor Geir Woxholth. I tillegg takker vi faglærergruppen i yrkesetikk som har kommet med verdifulle innspill og meninger om oppgavene.

I tillegg til oppgavene inneholder samlingen relevante regelverk. De ulike regelsettene gir langt fra svar på alle de problemstillingene som reises i oppgavene, men danner et godt utgangspunkt for etisk diskusjon og bevissthet.

Til slutt har vi lagt ved en liste over litteratur og nettsider som en veiledning for dem som ønsker å fordype seg i faget.

Maria Astrup Hjort og Sigbjørn Tenfjord

Revidert av Maria Astrup Hjort januar 2008.

Gjennomsett og lett revidert utgave ved Marit Halvorsen februar 2010.

Forvaltningsjuristen

Muligens er korrupsjonsskandaler ikke utbredt i norsk forvaltningsliv, men tjenestemenn er langt fra ukjent med situasjoner der fordeler blir tilbudt som en følge av stillingen. Kan rådgiver Peder Ås ta imot masken med brennevin fra en takknemmelig utbygger som fant saksbehandlingstiden overraskende kort? Og må bedriftsjulegavene fra en av etatens faste brukere sendes tilbake? I hvilken grad blir løsningene på disse spørsmålene annerledes fordi det er tale om offentlige tjenestemenn og ikke private aktører?

Forvaltningsjuristen vil også typisk møte problemstillinger om lojalitet i sitt virke. Hvilket ansvar har en saksbehandler nederst på rangstigen for at rettsriktige vedtak blir fattet? Og hvordan skal saksbehandleren forholde seg når den politiske ledelsen i et departement ber om at en sak blir «fikset» fortest mulig? Et bevisst forhold til egne holdninger vil være viktig i de tilfellene man tjener et styre som man selv slett ikke har sluttet opp om. På den annen side kan ens egen karrierestige få færre trinn ved å motsette seg instruksjer – hvordan skal dette virke inn?

Mottagelse av fordeler

1. Du er jurist i forvaltningen og arbeider med byggesakslovgivning. Organisasjonen «Entreprenører i by'n» skal ha et tredagers seminar på hurtigruta med tema «Byggesaksbestemmelser», og ber deg om å komme og holde foredrag. Foredraget skal være på en time med muligheter til å stille spørsmål etterpå, og du blir invitert til å bli med på hele turen og få reisen betalt av organisasjonen. Hva svarer du og hvorfor?
2. Under arbeidet med et lovforslag har du og din sjef møter med flere store utbyggere, entreprenørfirmaer og andre interessenter, blant annet foreningen «Bevar byen». Sjefen din spør om du kan hente noen papirer for henne på foreningens hovedkontor som ligger like i nærheten, noe du sier ja til. Når du kommer til foreningen, er det ikke bare papirer, men også en pakke som helt tydelig inneholder en flaske du har fått i oppdrag å hente. Hva gjør du og hvorfor?
3. I arbeidet ditt har du etter hvert fått god kontakt med enkelte i foreningen «Bevar byen». Gjennom denne kontakten får du verdifulle innspill til det arbeidet du holder på med. Etter at lovforslaget er lagt frem av departementet og du ikke skal ha mer med det å gjøre, får du tilsendt en stor eske konfekt fra foreningen som uttrykker at de er svært fornøyd med resultatet. Hva gjør du og hvorfor?

Lojalitet

4. Du er saksbehandler i kommunen. På et møte i kommunen er flere fra politiet representert. Du overhører at to av dem snakker om den store, hemmelige grensekontrollen som skal avholdes neste helg. Du vet at dine svigerforeldre skal over grensen og har mistanke om at de skal handle ikke ubetydelige mengder alkohol siden de skal feire sølvbryllup med mange gjester. I tillegg vet du at sjefen din også har planer om en tur over grensen og at han er glad i god vin. Hva gjør du og hvorfor?
5. På julebordet på arbeidsplassen oppfatter du at det er «noe mer» mellom din sjef og en kollega. De skjuler det godt, men du har de neste to ukene klart følelsen av at de har et forhold. Så er det tydeligvis slutt, og din sjef antyder at din kollega bør finne seg en annen jobb. Hva gjør du og hvorfor?
6. Du er saksbehandler i Justisdepartementet og har vært aktiv i forberedelsen av en reise statsråden skal gjennomføre på Vestlandet. Formålet er inspeksjoner av fengsler og asylmottak. Ettersom det er valgkamp ønsker han å kombinere turen med et valgkamparrangement på Lillevik kjøpesenter. I tillegg til å dele ut ballonger skal statsråden steke vafler sammen med lokallaget og holde en appell. Statsråden ber deg utforme utkast til appell, og dessuten være tilgjengelig ved valgkampstanden i tilfelle han får vanskelige spørsmål: «Du er jo tross alt ekspert på feltet». Er dette problematisk.

Ytringsfrihet

7. Som saksbehandler i Byggesaksavdelingen i Miljøverndepartementet får du tildelt en klagesak over Lillevik kommunes avslag på bygging av en tomannsbolig i et byggefelt. Kommunen har avslått søknaden fordi de ikke tillater bygg i funksistil i etablerte boligområder. Ettersom du selv har en sak om en tilsvarende utbygging i Storevik kommune gir du saken videre til en annen i avdelingen. Samtidig provoserer saken deg, og du ønsker å skrive en kronikk i en riksdekkende avis om temaet generelt. Du har stor saks kunnskap på området og er engasjert i spørsmål om formgivning og arkitektur. I kronikken fremmer du synspunkt som klart går i strid med politikken regjeringen fører, og når ekspedisjonssjefen hører deg omtale kronikken som snart er ferdig sier hun at du ikke skal publisere den, fordi det vil «ta seg dårlig ut». Hvordan skal du forholde deg til dette?

Mellommenneskelige konflikter

Rettsystemet hjelper tvistende parter til å få sin rett. Det er likevel viktig å huske at tvistene har menneskelige aspekter som må ivaretas i tillegg til å få løst tvisten riktig juridisk sett.

Barnerett, arverett og psykisk helsevern – dette er eksempler på rettsområder der partenes følelser kan gi sterke føringer på deres ønsker og syn på spørsmålet som

skal avgjøres. Juristen bør ha øynene åpne for disse følelsene når råd skal gis. Kanskje er prosessrisikoen enorm for en part som er sikker på å vinne sin rett? Juristen har i sin rolle et ansvar for å ta disse sidene av saken i betraktning når hun eller han skal veilede sin klient.

Også aktørene innenfor de mellommenneskelige konfliktene kan oppleve lojalitetskonflikter. Hva skal en dommer vektlegge mest i en rettsmeklingssituasjon – hensynet til å få en minnelig løsning for partene eller hensynet til lovgivers løsning? I hvilken grad skal en dommer overse et barns ønske på grunn av sin egen oppfatning og tro om at mor er den minst skikkede omsorgspersonen?

Dommerrollen

8. Under saksforberedelsen til hovedforhandling i en barnefordelings sak har du som dommer hatt samtaler med barna på 7 og 9 år, for å sikre at de blir hørt i henhold til barnelovens bestemmelser. Dere får god kontakt, og barna sier at de vil fortelle deg noe hvis du lover å ikke si det til noen. Hvis du sier det, kan det være at mor ikke vil at de skal få være hos far, og det vil de så gjerne. Kan du la være å opplyse parter og prosessfullmektiger om det barna har sagt og begrense deg til å formidle at barna har et sterkt ønske om å ha samvær med far?
9. Du er dommerfullmektig og skjønner tidlig i en hovedforhandling at den ene parten vil tape saken fullt ut fordi en reklamasjonsfrist er oversittet. Du synes dette er et urimelig utfall fordi den parten som vil vinne klart har misligholdt sine forpliktelser. Du vender deg derfor til partene for å undersøke om det er mulig å forlike saken slik at partene møtes på halvveien. Du opplyser ikke om ditt syn på hvordan saken ville ha blitt avgjort uten forlik. Partene går i forliksforhandlinger, og du blir svært fornøyd når partene til slutt kommer til enighet og saken forlikes slik du så for deg. Bør du som dommerfullmektig initiere forliksforhandlinger i denne situasjonen?

Meklerrollen

10. Du er en ung og ivrig dommerfullmektig som har lært deg rettsmekling. Domstolen du jobber ved har store restanser og du er kjent for å avvikle saker i stort tempo. Du har en arbeidsrettssak til mekling. Arbeidstaker krever blant annet flere hundre tusen i tapt arbeidsfortjeneste. Arbeidsgiver er villig til å betale en god del av kravet for å slippe rettssak. Idet det nærmer seg et forlik opplyser arbeidstaker i en bisetning at han allerede har fått ny jobb og at han kan starte umiddelbart etter at han er friskmeldt. Dette innebærer at arbeidstaker i realiteten ikke vil lide noe tap. Du blir nektet å viderebringe denne opplysningen til arbeidsgiver. Kan du bidra til at det inngås et forlik i denne situasjonen?
11. Som dommerfullmektig skal du foreta rettsmekling i en familiesak. Mor og far blir etter hvert enige om en ordning der barna skal bo halvparten av tiden hos hver, men ha registrert fast bosted hos mor. Mor uttaler så i et særmøte at hun skal flytte innen kort tid til en annen del av landet og det er derfor hun ikke har noe imot forliket. Du får ikke lov til å si noe om dette til far. Kan du bidra til at det inngås forlik i denne saken? Er det spesielle hensyn å ta når det gjelder barn?

Advokatrollen

12. Som advokat blir du kontaktet av en kvinne med omsorg for små barn. Barnas far, som aldri har bodd sammen med dem, har reist krav om å få overta omsorgen. Han mener at hun har et problem med stoff som medfører at det vil være til barnas beste å flytte fra mor til far og bo fast sammen med ham. I samtalen med henne kommer det frem at hun har et tidligere stoffproblem og at hun i den siste tiden har sprukket noen ganger, men hun lover å skjerpe seg. Hun mener at det ikke finnes bevis for dette og hun vil ikke at du skal opplyse om at hun har sprukket. Hun mener selv at barna har best av å bo hos henne selv om hun skulle spreke en gang i blant. Hvordan vil du opptre?
13. Emilie Solfjord var kommet under barnevernets omsorg. Som advokat blir du kontaktet av hennes foreldre som vil ha henne ut av fosterhjemmet. Du mener at sjansene for å vinne saken burde være gode ut fra det materialet som barnevernet har truffet sin avgjørelse på.

Du skjønner etter flere møter med foreldrene at deres omsorgsevne lider av flere mangler enn hva barnevernet er klar over. I lys av disse oppdagelsene kommer du i tvil om det ville være bedre for Emilie å komme hjem til foreldrene i stedet for å fortsette livet i fosterhjem. Hvordan går du frem? Vil du råde foreldrene til å la mer av sannheten komme frem i lyset, late som ingenting eller si fra deg saken? Finnes det andre alternativer?
14. Marte Kirkerud og Tobias Ås har sønnen Peder på 4 år sammen. Marte er sykepleier og går mye kveldsvakter. Hun oppdaget at Tobias straffer Peder for bagateller ved å stenge ham inne i et lite mørkt kott og ofte går fra ham i timevis

mens hun er på jobb. Hun forlater Tobias og vil nekte ham ethvert samvær med sønnen. Spørsmålet om samvær kommer for retten, og Tobias ble tilkjent samvær fordi Martes påstander ikke blir tilstrekkelig bevist.

Du har ført saken for Marte. Du er overbevist om at Marte har rett, og er sikker på at Tobias vil fortsette som før under det samværet han er innvilget. Gråtende spør Marte om det ikke finnes noen mulighet for å nekte Tobias samvær med Peder. Du vet at ingen vil fysisk tvinge gjennom samværet dersom Marte nekter å sende Peder på samvær, men at Marte vil få tvangsbøter. Hvilket råd kan og bør du som advokat gi til Marte?

Forretningsadvokaten

Forretningsadvokaten må jevnlig vurdere balansen mellom lønnsomhet og grundig arbeid. Press om god inntjening kan føre til at snarveier frister, kanskje også i en slik grad at advokaten tar oppdrag som kunne blitt bedre utført av andre.

Advokatens skal ivareta sin klient, men finnes det lojalitetsplikter til motparten og motpartens advokat? Hvor langt strekker i så fall disse pliktene seg? Et annet spørsmål er hvordan forholdet til ens egen klient bør være. I hvilken grad kan advokaten skaffe seg interesser i utfallet av de tvistene klienten er i? Og er det greit å representere en klient dersom motpartens advokat tilfeldigvis er din gode venn og partner i det samme firmaet som du arbeider for?

Bruk av media reiser også etiske spørsmål. Situasjoner kan oppstå der det er vel så tjenelig å bruke media som opinionsformer enn å la tvister finne sin løsning i en rettssal. Er dette greit?

Rolleblanding

15. Du er advokat for entreprenørselskapet Humbygg AS og får som følge av dette klientforholdet et meget nært samarbeid med daglig leder i Humbygg. Det utvikler seg en konflikt mellom selskapets styre og daglig leder. Daglig leder ber deg om råd i saken. Hvordan skal du forholde deg?
16. Du er bobestyrer, og skal gjennomføre salg av boets eiendeler, deriblant en hytte. Du er selv på jakt etter akkurat en slik hytte, og har dessuten klare indikasjoner på at lokalpolitikere vil gjøre vedtak som øker attraksjonen ved å ha en hytte akkurat der.

Du setter inn annonser hvor du lojalt informerer om alt, men budgivningen går tregt og stopper til slutt opp på kr. 500 000. Selv er du mer enn villig til å betale minst kr. 600 000, og ber din kones bror legge inn et bud på 550 000. Noen problemer?

Bruk av media og utnyttelse av rettssystemet

17. Peder Ås engasjerer deg som advokat for å ta ut et søksmål mot Hans Tastad. Du skjønner raskt at saken neppe vil føre frem, men Peder Ås insisterer likevel på at stevning skal tas ut, blant annet for å skaffe negativ publisitet om motparten. Hvordan skal du forholde deg?
18. Kraftselskapet Gnisten AS er saksøkt av Brustekveikja Energi AS. Du er prosessfullmektig for Gnisten. Du mener at Gnisten har stor risiko for å tape, og anbefaler et forlik. Gnisten vil gjerne kjøre saken likevel. Selskapet går dårlig og

regner med å gå konkurs før det vil falle rettskraftig dom i saken mot Brustekveikja. Gnisten regner med at forliket vil koste mer enn saksomkostningene, og mener at du ved å føre saken kan spare penger til de prioriterte kreditorene i et fremtidig konkursbo.

Salærberegning

19. Werle A/S har lenge benyttet seg av dine advokattjenester. Direktøren i selskapet ønsker å styrke båndene mellom deg og maet ytterligere. Han ønsker derfor å gi deg en aksjepost som forskudd på salær for en stor og prestisjefull sak som du nå skal føre for maet. Løsningen er svært lukrativ for ditt vedkommende, idet du vet at verdien på aksjene vil stige straks saken er vunnet. Kan du akseptere direktørens forslag om salærbetaling? Hvorfor eller hvor ikke?

Lojalitet

20. Du er advokat, og mottar en e-post. Etter å ha lest den, ser du at avsender må ha glemt å kontrollere at e-postadressen ble riktig. Du har nemlig samme fornavn som motpartens advokat, og E-posten er tydelig ment for ham. Den inneholder sensitive opplysninger om både faktum og taktikk under forliksforhandlingene dere er inne i. Hvordan forholder du deg til det du har fått vite?

21. Som advokat for en privatperson konstaterer du at klienten er insolvent. Blant de mange regninger som ligger ubetalt er et krav om forskuddsbetaling for en kreftoperasjon i Tyskland som klientens datter skal gjennomgå neste uke. Operasjonen er ikke dokumentert effektiv, så det offentlige gir ingen støtte til behandlingen. Derimot påstår de som utfører operasjonen at pasientenes livskvalitet bedres betydelig - og det nes sågar solskinnshistorier om behandlede som påstår seg helt friske. Klienten har akkurat de 160.000 kroner operasjonen koster. Gjelden er i millionklassen. Hva er ditt råd til klienten?

«Må jeg og kan jeg hevde en drapsmanns uskyld selv om han har tilstått ugjerningen for meg!?» Kan hende er dette et av spørsmålene som ligger tettest overflaten i yrkesetikken i rettsvitenskapen. Særlig praktisk er nok problemstillingen likevel ikke. Forsvarsadvokater vil oftest forsøke å fortelle den siktede at han bare bør si til advokaten det som vil bli hevdet i retten. Trolig er også de færreste ute etter å bruke advokaten som sjelesørger i denne sammenhengen.

Juristens rolle i rettssystemet vil være sentral når de etiske spørsmål knyttet til straffesakene skal drøftes. De ulike yrkesrollene gir et vidt spekter av problemstillinger. Hva skal aktor gjøre dersom han eller hun ser et hull i argumentasjonen som forsvaret ikke plukker opp? Og hvor slavisk må politijuristen følge lovens ordlyd, når snarveier kan tas som aldri vil bli avslørt i etterkant? Både aktor og forsvarer må i større saker forholde seg til media – hva er spillereglene på den arenaen?

Rollen som påtalemyndighet

22. Du er politifullmektig og aktor i straffesaken mot Peder Ås. Den alvorligste tiltaleposten knytter seg til ran av en bensinstasjon på Oppsal i Oslo. Flere vitner har påstått å ha gjenkjent Peder Ås, til tross for at raneren hadde et skjerf rundt nedre delen av ansiktet. Peder Ås nekter straffeskyld og hevder i retten at han var på Lillestrøm da ranet skjedde og at han hadde vært sammen med Ole Vold (også en kjenning av politiet). I en pause ber du politikonstabel Hans Hansen om å ringe til Ole Vold. I telefonsamtalen - som du overhører - bekrefter Vold at han var sammen med Peder Ås på det aktuelle tidspunktet og at hans mor også kan bekrefte dette.

Du går tilbake til retten. Vil du unnlate å nevne noe om telefonsamtalen og opplysningene som var fremkommet, og prosedere på at Peder ikke hadde alibi og at han var skyldig i ranet? Hvilke andre alternativer har du?

23. Knut Karlsen var anmeldt for utuktig omgang med Katrine Holm (straffeloven § 195). Forholdet skulle ha pågått over lengre tid. Katrine forklarte seg overbevisende og troverdig i dommeravhøret. Karlsen, på sin side, blånektet. Andre bevis forelå ikke. Selv om statsadvokaten fant det overveiende sannsynlig at overgrepene hadde skjedd, så han at det ville bli vanskelig å føre tilstrekkelig bevis i retten, og henla derfor saken. Forsvareren til Knut Karlsen, advokat Nils Nilsen, bad om å få utlån av saksdokumentene. Ved tilbakesendelsen til politiet ble advokatens egen saksmappe vedlagt ved en feil. Politiet kunne ikke unngå å se at det der lå et brev fra Knut Karlsen til advokaten, hvor Karlsen erkjente overgrepene mot Katrine Holm. Han understreket imidlertid at dette var kun en opplysning til forsvareren. Han ville fremdeles nekte ovenfor politiet og retten.

Ville du som politi ha brukt opplysningene, og på hvilken måte? Hvordan ville du stilt deg dersom saken dreide seg om et drap?

24. Som jourhavende politijurist blir du oppsøkt at to polititjenestemenn som ber om ransakingsordre til Hans Tastads forbryterbol. De forteller at de leter etter Sandra Kirkerud, som er en venninne av Tastad. Sandra er med skjellig grunn mistenkt for misbruk av kredittkort. Det foreligger imidlertid ingen egentlig konkret mistanke til at Kirkerud oppholder seg i leiligheten, slik at kravet til særlig grunn ikke er oppfylt.

Når du nekter å utstede ransakingsordren fremsetter en av etterforskerne ideen at de heller skal ransake Tastads leilighet etter hasjissj - en mistanke som alltid og generelt er til stede. Formelt sett kan du dermed ikke kritiseres for å gi ransakingsordre, men kan du etisk sett utstede ordren i denne situasjonen?

25. Du er politijurist. Fire personer blir innbrakt til avhør en kveld. Du ser at to av personene fremstår som uerfarne kriminelle, og du skjønner med din lange yrkeserfaring at en natt i arresten vil gjøre underverker for taleevnen deres. De to andre virker erfarne og du antar at de kjenner rutinene og vet hva som bør sies og ikke. Du rekker bare to avhør i kveld. Hvilke to av avhørene utsetter du til i morgen?

Rollen som forsvarer

26. Du har nylig startet opp egen advokatpraksis og er bekymret for om dette vil gå økonomisk. Du blir kontaktet av din nabo Trine Nilsen som sier hun er mor til Nils Nilsen. Hun forteller at hennes sønn er pågrepet av politiet, siktet for et svært alvorlig ran, og at familien ønsker at du skal bistå sønnen. Du har hørt om saken i media, og vet at et oppdrag i den saken vil bli svært inntektsbringende, trolig med en lang hovedforhandling med mange tiltalte. Moren forteller at sønnen per i dag benytter en annen advokat, men at familien ikke er fornøyd med ham. Hun gir deg sønnens personalia og opplysninger om hvilket fengsel han sitter i. Hva gjør du?

27. Du er forsvarer for Lars Holm som er siktet for et grufullt drap som har rystet hele Norge. Holm har nektet enhver befatning med drapet. Han sitter varetektsfengslet, saken er ferdig etterforsket, og påtalemyndigheten skal om kort tid ta stilling til om det skal tas ut tiltale eller om saken skal henlegges. Du har nettopp mottatt og gjennomgått alle saksdokumentene, og ser at det etter din vurdering ikke vil bli tatt ut tiltale på grunn av mangel på bevis.

Du besøker din klient i fengselet samme dag, og før du rekker å si noe om det du har lest, forteller han deg at han vurderer å tilstå drapet, og at han ønsker ditt råd. Hva råder du ham til?

28. I sak om gjenopptagelse av en drapssak innhentes en ny rettsmedisinsk sakkyndig-rapport, som sterkt taler mot at domfelte er gjerningsmannen. Media har fulgt saken lenge, og blir kjent med at den nye sakkyndigrapporten er kommet.

Media ber om kopi av rapporten, subsidiært om å bli opplyst om innholdet. TV ber aktor og forsvarer om intervjuer på Dagsrevyen om den nye rapporten og dens betydning. Et debattprogram vil bruke rapporten og saken som utgangspunkt for debatt om justismord.

Hvordan bør du som forsvarer forholde deg overfor media?

Rollen som bistandsadvokat

29. En far tiltales for incest og utuktig omgang med sin datter. Forholdet skjedde for seks til åtte år siden, og datteren nærmer seg nå tjue år. Du er bistandsadvokat for datteren. Etter hvert får du og hun et ganske nært forhold. Du får stadig brev fra henne, og noen omtaler hendelsesforløpet. Beskrivelsene av faktum er delvis motstridende, og i et av brevene fremkommer det i dulgte vendinger at hennes beskyldninger mot faren ikke er riktige. Hva bør du gjøre i dette tilfellet?

Regler og retningslinjer

Eksamensløftet

Aldri vidende at ville vige fra Ret og Retfærdighed, mindre raade nogen til uforvunden Trætte eller i anden Maade med Raad eller daad befordre nogen uretvis Sag eller Idræt.

FOR 1996-12-20 nr 1161: Advokatforskriften (hjemlet i dstl. § 224)

Kapittel 12. Regler for god advokatskikk

1. Innledning

1.1 Reglernes formål

Regler for god advokatskikk har som formål å sikre at advokatvirksomhet utføres etter etiske prinsipper som er grunnlag for advokatens virke i alle siviliserte rettssamfunn. Brudd på reglene er grunnlag for disiplinære følger for advokaten.

1.2 Advokatens oppgave

En advokats oppgave er å fremme rett og hindre urett.

Advokaten plikter innenfor lovens ramme og etter beste evne å ivareta sine klienters interesser. Det skal skje uten tanke på personlig fordel eller risiko, politisk oppfatning, rase, religion eller utenforliggende hensyn.

Advokaten bør ikke identifisere seg med sin klient og har krav på ikke å bli identifisert med de standpunkter han forfekter for sin klient og de interesser klienten har.

Advokaten plikter både å være rådgiver og talsmann for sin klient.

Advokaten avgjør selv om han vil påta seg et oppdrag.

1.3 Advokatens opptreden

En advokat skal i sitt virke opptre saklig og korrekt. Advokaten må unngå en opptreden som er egnet til å skade standens og yrkets anseelse.

2. Alminnelige prinsipper

2.1 Uavhengighet

2.1.1 For å leve opp til forpliktelsene som en advokat påtar seg, er det nødvendig at han er uavhengig slik at hans råd og handlinger ikke påvirkes av uvedkommende hensyn. Især er det påkrevet at han ikke lar seg påvirke av egne personlige interesser eller press utenfra. Advokaten må unngå at hans uavhengighet svekkes, og han må ikke gå på akkord med sin profesjonelle standard for å tekkes sin klient, retten eller tredjemann.

2.1.2 En advokat må ikke påta seg oppdrag hvor hans personlige økonomiske interesser kan komme i konflikt med klientens interesser eller ha innflytelse på hans frie og uavhengige stilling som advokat.

En advokat må ikke gjøre seg økonomisk interessert i utfallet av et oppdrag ved at klientens krav eller en del av dette overtas av advokaten.

Advokaten må ikke påta seg kausjon for klienten. En advokat som representerer egne økonomiske interesser helt eller delvis - plikter å gjøre sine medkontrahenter og andre interesserte oppmerksom på dette.

2.1.3 En advokat må ikke organisere sin virksomhet på en måte som medfører at han ikke fritt og uavhengig kan rådgi og bistå sine klienter eller slik at hans uavhengighet på annen måte blir svekket.

2.2 Tillitsforhold

I sin virksomhet er advokaten avhengig av tillit som bare kan oppnås når advokatens hederlighet og integritet er hevet over tvil.

2.3 Fortrolighet

2.3.1 Det er av sentral betydning for advokatens virke at klienter og andre kan gi advokaten opplysninger som advokaten er forpliktet til ikke å meddele videre. Advokatens plikt til å behandle opplysningene fortrolig, er en nødvendig forutsetning for tillit og er således en grunnleggende og overordnet rett og plikt for advokaten.

Advokatens plikt til å bevare taushet om opplysninger han mottar, fremmer rettspleien så vel som klientens interesser og har derfor krav på en særlig beskyttelse fra statens side.

2.3.2 En advokat skal overholde den taushetsplikt som han er pålagt gjennom lovgivningen.

Opplysninger advokaten blir kjent med i sitt virke som advokat, må behandles fortrolig også når opplysningene ikke omfattes av hans lovbestemte taushetsplikt. Plikten til fortrolighet er ikke tidsbegrenset.

2.3.3 Advokaten skal kreve at fullmektiger, personale og enhver person som han engasjerer i forbindelse med advokatvirksomheten, overholder den samme taushets- og fortrolighetsplikt.

2.4 Advokaters reklame og forhold til media

2.4.1 En advokats reklame skal i form og innhold være saklig og korrekt og følgelig ikke inneholde noe som er uriktig, misvisende eller villedende.

Det er tillatt å fremheve en eller flere grener av advokatvirksomheten under forutsetning av at advokaten har særskilt innsikt og erfaring innen vedkommende felt.

Advokatene bør medvirke til å fremme objektiv informasjon om sitt yrke på en slik måte at dette kommer advokatstanden og det rettssøkende publikum til gode.

2.4.2 En advokat plikter ved enhver omtale av rettssaker å ta tilbørlig hensyn til partenes interesser og domstolens verdighet, herunder hindre faren for påvirkning av dommere, lagrette og vitner. Advokaten skal vise særskilt tilbakeholdenhet når det gjelder mediaomtale av forestående eller verserende rettssaker der han selv er eller har vært engasjert.

I ethvert tilfelle der en advokat uttaler seg i en sak der han har eller har hatt oppdrag, må det gjøres uttrykkelig oppmerksom på dette.

3. Forholdet til klienten

3.1 Aksept og avslutning av oppdrag

3.1.1 En advokat må ikke påta seg oppdrag uten etter anmodning direkte fra klienten, fra en annen advokat på en klients vegne eller fra et kompetent organ.

Påtar en advokat seg et oppdrag i tilknytning til en økonomisk transaksjon skal advokaten undersøke identiteten til klienten eller mellommann som advokaten påtar seg oppdrag for.

3.1.2 En advokat skal gi råd til klienten og ivareta hans interesser raskt, samvittighetsfullt og påpasselig. Advokaten er personlig ansvarlig for å utføre de oppgaver han påtar seg. Han skal holde klienten underrettet om sakens gang.

3.1.3 En advokat skal søke å oppnå minnelige ordninger i den utstrekning klientens interesser tilsier det.

3.1.4 En advokat bør ikke påta seg et oppdrag når han vet eller bør vite at han mangler den nødvendige kompetanse dersom han ikke kan samrå seg med en kvalifisert kollega. Dette gjelder likevel ikke hvis advokaten innen rimelig tid sørger for å skaffe seg den kunnskap eller innhente den kompetanse som er nødvendig for en faglig forsvarlig utførelse av oppdraget.

En advokat bør ikke påta seg nye saker dersom hans øvrige arbeidspress gjør at sakene ikke kan bli behandlet med rimelig hurtighet.

3.1.5 Hvis omkostningene i forbindelse med et oppdrag må antas å bli uforholdsmessig høye i forhold til klientens økonomiske stilling eller de interesser saksforholdet gjelder, skal advokaten i tide gjøre klienten oppmerksom på dette. Før en advokat engasjerer en annen advokat, sakkyndig eller andre i anledning av et oppdrag bør klientens samtykke innhentes.

3.1.6 En advokat som har påtatt seg et oppdrag, plikter å fullføre det hvis klienten ønsker dette, med mindre det viser seg:

- at advokaten har fått feilaktig eller ufullstendige opplysninger
- at klienten ikke vil følge advokatens råd i saken
- at klienten ikke på anmodning betaler forskudd eller stiller sikkerhet for salær og omkostninger
- at klienten ikke på anmodning betaler á konto regning for utført arbeid og/eller påløpte omkostninger
- at klienten foranlediger eller medvirker til offentliggjørelse i strid med advokatens anmodning om å avstå fra slik offentliggjørelse, eller
- at det inntreffer slike omstendigheter at det ikke rimeligvis kan forlanges at advokaten fortsetter oppdraget.

Før advokaten frasier seg et oppdrag, plikter han å utføre det som ikke kan utstå uten at klienten utsettes for rettstap.

3.1.7 En advokat har rett til å nekte å utlevere dokumenter som han har fått i sin besittelse i forbindelse med et oppdrag så lenge klienten ikke har dekket advokatens tilgodehavende for utlegg og salær i vedkommende sak. Det gjelder dog ikke når og så langt som tilbakeholdelsen vil medføre rettstap. Er tilgodehavendet omtvistet kan Disiplinærnemndas leder eller den han bemyndiger, bestemme hvor meget av tilgodehavendet som skal dekkes, og at resten kan deponeres eller sikres på de betingelser vedkommende fastsetter.

3.1.8 En advokat skal frasi seg et oppdrag hvis han får mistanke om at det omfatter en transaksjon som vil medføre hvitvasking av penger og klienten ikke er villig til å avstå fra å gjennomføre transaksjonen.

3.2 Interessekonflikter

3.2.1 (Hovedregel)

En advokat skal ikke påta seg oppdrag hvis det som følge av oppdraget oppstår risiko for brudd på advokatens lojalitet og fortrolighet overfor klientene eller brudd på advokatens plikt til uavhengighet.

3.2.2 (Dobbeltrepresentasjon)

I samme sak må ikke en advokat rådggi, representere eller handle på vegne av to eller flere klienter hvis det foreligger eller oppstår motstridende interesser mellom dem i saken eller det er en klar risiko for dette.

3.2.3 (Klientkollisjon)

En advokat kan bare ta oppdrag for en klient mot en av advokatens øvrige klienter dersom det må anses klart ubetenkelig som følge av oppdragenes forskjellige art eller type klient. Advokaten skal underrette oppdragsgiveren om forholdet.

3.2.4 (Oppdrag mot tidligere klient)

En advokat skal være varsom med å ta oppdrag mot en tidligere klient.

Advokaten skal avstå fra å påta seg oppdrag mot en tidligere klient dersom advokatens kjennskap til den tidligere klients forhold vil kunne brukes til urettmessig fordel for den nye klient eller medføre skade for den tidligere klient.

3.2.5 (Betydningen av klientens samtykke)

Dersom en advokat ellers er avskåret fra å foreta handlinger eller aktiviteter for en eller flere klienter i henhold til dette punkt 3.2, skal dette bare gjelde i den utstrekning klienten eller klientene ikke har samtykket i at handlingen eller aktiviteten kan foretas.

Selv om klientene gir samtykke, er advokaten likevel avskåret fra å handle dersom hans plikt til lojalitet eller fortrolighet overfor en klient eller advokatens plikt til uavhengighet derved blir brutt.

Et samtykke fra klienten er bare gyldig dersom det er gitt på grunnlag av en henvendelse fra advokaten som gir klienten fullstendig og oppriktig opplysning om hva interessekonfliktproblemet består i.

En advokat som med klientenes uttrykkelige samtykke opptrer som megler eller voldgiftsdommer mellom to eller flere klienter med motstridende interesser, skal ikke anses for å overtre reglene i dette punkt 3.2. Dersom meglingen ikke fører til en løsning av tvisten, kan advokaten ved tvistens videre behandling ikke representere noen av partene.

3.2.6 (Reglenes anvendelse på fellesskap)

Driver en advokat virksomhet i selskap, kontorfellesskap eller lignende fellesskap, gjelder reglene i 3.2.1 - 3.2.5 om interessekonflikter for fellesskapet og alle dets deltagere.

3.3 Salærberegning

3.3.1 Klienten har krav på å få opplyst hvordan advokaten har beregnet sitt salær. Salæret skal stå i rimelig forhold til oppdraget og arbeidet som er utført av advokaten.

3.3.2 En advokat må ikke inngå avtale med klienter eller andre om at han skal motta et salær på prosent- eller andelsbasis i forhold til sakens resultat eller gjenstand enten dette gjelder et pengebeløp eller annen form for vederlag.

Unntak fra denne regel kan bare ne sted i de tilfeller der lovgivningen eller offentlige forskrifter hjemler slik adgang.

3.3.3 En advokat må ikke inngå avtale med klienter eller andre om at han skal motta salær i form av aksjer eller andre eierandeler i selskap hvor aksjenes eller andelenes verdi vil bli påvirket av resultatet i saken. Heller ikke i andre tilfeller må det inngås avtale om en slik oppgjørsform hvis dette vil kunne påvirke advokatens frie og uavhengige stilling under utførelsen av oppdraget.

3.3.4 Hvis en advokat krever forskuddsbetaling av salær og/eller utlegg, må slik betaling ikke overstige det beløpet som etter rimelig skjønn vil kunne medgå til å dekke salær og utlegg.

3.4 Rettshjelpsordninger

En advokat plikter å opplyse sin klient om eksisterende muligheter for offentlig rettshjelp og rettshjelpforsikring.

3.5 Klientmidler

Klientmidler skal behandles i henhold til denne forskrifts kapittel 3 om behandling av betrodde midler.

En advokat som blir bedt om å forvalte midler, skal ikke motta eller håndtere midler som ikke har en navngitt kilde.

3.6 Ansvarsforsikring for advokaten

Advokaten skal til en hver tid være ansvarsforsikret mot erstatningskrav som retter seg mot hans yrkesutøvelse under hensyn til hans virksomhets art og omfang.

4. Advokatens forhold til domstolene og andre konfliktløsende organer

4.1 Opptreden overfor retten

En advokat skal opptre korrekt i forhold til prosesslovgivningen. Advokaten skal vise retten respekt og høflighet, men samtidig forsvare sin klients interesser ærlig, uten frykt og uten hensyn til egne interesser eller konsekvenser for seg eller andre. Advokaten har både rett og plikt til å utøve kritikk av retten i en sømmelig form.

4.2 Rettferdig rettergang

Enhver sak skal opplyses ved åpen og saklig bevisførsel og ved prosedyre for den samlede rett. Advokaten må ikke på noen måte søke å påvirke rettens medlemmer underhånden.

En advokat skal ikke bevisst gi uriktige eller villedende opplysninger til retten.

4.3 Aktiv innsats

En advokat plikter å sette seg ordentlig inn i saken og drive denne med den omsorg og det tempo som god prosesskikk tilsier. Forespørsler og henstillinger fra retten skal besvares uten unødig opphold.

4.4 Forsvarlig oppdragsmengde

Advokaten bør påse at oppdragsmengden ikke utvikler seg slik at det hindrer ham i å oppfylle et rimelig krav til tempo under saksforberedelse, eller til å kunne ta berømmelse av rettsmøter i løpende saker.

4.5 Forlikstilbud

En advokat må i en prosess ikke uten motpartens samtykke påberope seg forlikstilbud som er fremsatt av motparten eller dennes advokat, eller nevne at disse har sagt seg villig til å forlike saken. Dette gjelder enten motparten eller dennes advokat har tatt slikt forbehold eller ikke.

En advokat har alltid adgang til å påberope seg forlikstilbud som han selv har fremsatt, hvis det ikke er sluttet avtale om noe annet. Forutsetningen er dog at egne forlikstilbud fremsettes i en slik form at eventuelle forlikstilbud fra motparten eller dennes advokat ikke røpes.

4.6 Forhold til vitner og sakkyndige mv.

En advokat har adgang til å henvende seg til enhver tredjemann som kan tenkes å ha opplysninger å gi av betydning for en sak, uansett om vedkommende allerede er oppgitt av motparten som vitne. Gjelder det vitner som har særlig tilknytning til motparten, bør henvendelse ikke skje uten at motpartens advokat er varslet på forhånd.

I tvistemål bør henvendelse til oppnevnt sakkyndig skje gjennom retten. Direkte henvendelse kan dog skje hvis det etter forholdene er ubetenkelig og en henvendelse gjennom retten byr på vanskeligheter. Retten og motparten må i så fall samtidig underrettes om henvendelsen og må også meddeles svaret.

4.7 Saker hvor advokaten kan bli ført som vitne

En advokat bør vise varsomhet med å motta verv som prosessfullmektig i en sak hvor det på forhånd må anses sannsynlig at han vil kunne bli ført som vitne i saken.

4.8 Voldgiftsrett og andre konfliktløsende organer

Reglene om advokatenes forhold til domstolene fra 4.1 til 4.6 gjelder tilsvarende så langt de passer i sak for voldgiftsrett og andre konfliktløsende organer.

5. Forholdet mellom advokater

5.1 Kollegial tillit

Kollegial tillit og samarbeid mellom advokater er nødvendig så vel i klientenes interesse som for å unngå unødige tvister.

Overfor kolleger skal en advokat alltid opptre med den hensynsfullhet og imøtekommenhet som er forenlig med klientens interesse.

5.2 Henvisningshonorar

En advokat skal verken av advokater eller andre kreve eller motta noen form for honorar eller vederlag for å henvise eller anbefale en klient. Advokaten skal heller ikke betale noen form for honorar eller vederlag for å få henvist en klient til seg.

5.3 Henvendelser til motpart

En advokat skal ikke henvende seg direkte til motparten når denne er representert ved advokat i den sak henvendelsen gjelder, uten at sterke grunner taler for det og det ikke har vært mulig å få kontakt med advokaten, som snarest skal orienteres om henvendelsen og grunnen til den.

5.4 Tvist mellom advokater

Hvis en advokat finner at en kollega har handlet i strid med regler for god advokatskikk, skal han gjøre kollegaen oppmerksom på dette. Kritik av kollegers arbeid må være saklig og korrekt. Tvister mellom advokater av yrkesmessig karakter bør søkes løst i minnelighet. Rettssak om forhold som nevnt ovenfor mot utenlandsk kollega bør ikke innledes før de respektive advokatorganisasjonene er blitt orientert og har hatt mulighet for å bidra til en løsning av tvisten.

5.5 Utilbørlig påvirkning

En advokat må ikke reise spørsmål om ansvar for en kollega, for derved å søke å influere på hans forsvarlige ivaretagelse av en klients tarv.

5.6 Opplæring

For å opprettholde og styrke advokatstandens faglige og etiske standard plikter en advokat å sørge for at hans ansatte medhjelpere får nødvendig opplæring og utviklingsmuligheter.

5.7 Fullmektig

Mellom advokat og fullmektig uten egen advokatbevilling skal det være et reelt ansettelsesforhold. Fullmektigen skal arbeide på prinsipalens kontor. Det skal foreligge et skriftlig kontraktsforhold hvor fullmektigen bl.a. sikres en fast rimelig avlønning. Prinsipalen må føre tilsyn med fullmektigens virksomhet, og sørge for at han får en forsvarlig veiledning i sitt arbeid.

5.8 Skifte av advokat

En advokat som engasjeres for å representere en klient til erstatning for en annen advokat i en bestemt sak, skal påse at klienten har underrettet den andre advokaten om dette, eventuelt selv gi slik underretning. Dersom klientens interesser krever at det iverksettes hastetiltak, må slik underretning skje snarest mulig etter at slike tiltak er truffet.

5.9 Ansvar for honorar til utenlandsk advokat

Når en advokat ikke begrenser seg til å anbefale en annen advokat eller til å introdusere ham til klienten, men selv engasjerer en utenlandsk advokat til en bestemt sak eller søker hans råd, blir han personlig forpliktet, selv om klienten er insolvent, til å betale den utenlandske advokats honorar og utlegg. Advokatene kan imidlertid ved engasjementets begynnelse avtale særordninger i slike saker. Dessuten kan den advokat som har engasjert en annen, til enhver tid begrense sitt personlige ansvar til størrelsen av det honorar og utlegg som er påløpt frem til det tidspunkt han meddeler den andre advokat at han ikke lenger påtar seg ansvar.

6. Regler for advokatvirksomhet over landegrensene

6.1 Forholdet til CCBE Code of Conduct

En norsk advokat som driver virksomhet over landegrensene innenfor EØS-området, er bundet av CCBE Code of Conduct, vedtatt 24. november 1998 av CCBE og akseptert 18. juni 1999 av Den Norske Advokatforening.

Retningslinjer for forsvarere

Representantskapet i Den Norske Advokatforening har på møte 19.11.1999 vedtatt nedenstående retningslinjer for forsvareres virksomhet. Retningslinjene baserer seg på, og er en utdyping av, Regler for god advokatskikk. Da det har oppstått spørsmål om advokaters holdning i de spesielle situasjoner som kan oppstå for forsvarere, har Representantskapet funnet det nødvendig å utarbeide retningslinjer.

I møte 25. november 2005 vedtok Advokatforeningens Representantskap endringer i retningslinjer for forsvarere. Endringene strammer inn og presiserer hva som er tillatt i forhold til bytte av forsvarer. Det nye punktet skal heretter være punkt 1.4. i Retningslinjer for forsvarere, de andre punktene i retningslinjene forskyves tilsvarende.

Disse retningslinjer er ikke en del av Advokatforskriften. De forutsettes likevel lagt til grunn av de forsvarere som er medlemmer av Den Norske Advokatforening når de utfører sine oppgaver.

1. Etablering av forsvareroppdraget.

1.1 Klienten velger selv hvem som skal være forsvarer (fritt forsvarervalg).

1.2 En advokat må ikke påta seg forsvareroppdrag uten etter anmodning direkte fra klienten, fra en annen advokat på en klients vegne, eller fra andre med fullmakt fra klienten, dersom ikke annet fremgår av straffeprosessloven.

1.3 En advokat skal ikke på eget initiativ kontakte en mistenkt/siktet for å få forsvareroppdrag, og skal ikke ta initiativ til overtagelse av forsvareroppdrag fra annen advokat.

1.4 Ved henvendelse fra klienter som allerede er representert ved en annen forsvarer, skal det utvises forsiktighet. Ved begjæring om ny forsvarer fra klient i varetekt skal det - med mindre særlige forhold gjør det umulig - foreligge en skriftelig henvendelse undertegnet av klienten før den nye forsvareren tar kontakt med klienten. De samme krav til forsiktighet og skriftlighet gjelder også når henvendelse til ny forsvarer skjer gjennom andre enn klienten selv.

Dersom klienten tidligere har vært representert ved en annen forsvarer, skal denne straks underrettes om forsvarerskiftet. Vedkommende skal snarest sende sakens dokumenter til den nye forsvareren. Dersom den tidligere forsvareren var oppnevnt av retten, skal dokumentene først oversendes når ny oppnevning foreligger.

Når en forsvarer blir kjent med at klienten har valgt ny forsvarer, kan klienten kontaktes for å gi nærmere opplysninger om forsvarerskiftet. Den tidligere forsvareren må ved slik kontakt ikke utøve noen form for press overfor klienten.

1.5 En advokat skal ikke yte vederlag for forsvareroppdrag.

1.6 En advokat avgjør selv om han vil påta seg et forsvareropdrag. Han skal ikke påta seg forsvareropdrag i strid med klientens ønske. Dette gjelder ikke faste forsvarere ved vedkommende domstol, med mindre særlige forhold tilsier at han ikke påtar seg oppdraget.

1.7 En advokat må ikke påta seg forsvareropdrag hvis det kan oppstå interessemotstrid i samme sak, eller forskjellige saker med advokatens andre klienter eller i forhold til fornærmede. Det samme gjelder nåværende klienter til annen advokat ved samme kontor.

Advokaten skal vurdere mulige habilitetsproblemer, jfr. straffeprosessloven § 106.

En advokat bør være varsom med å påta seg forsvareropdrag hvis det er mulig at han kan bli ført som vitne i saken.

1.8 En advokat bør være varsom med å påta seg forsvareropdrag når dette vil føre til vesentlig forsinket berømmelse, spesielt dersom det er flere siktede i samme sak, siktede er varetektsfengslet eller saken allerede er berømmet.

1.9 Advokaten skal i nødvendig utstrekning gjøre klienten kjent med reglene om fritt forsvarervalg, oppnevning av offentlig forsvarer og godtgjøring til slik forsvarer, jfr. straffeprosessloven § 107.

2. Forsvarerens plikter og rettigheter

2.1 Forsvareren plikter å bidra til at myndighetene, herunder politiet, påtalemyndigheten, domstolene og fengselsmyndighetene, respekterer klientens menneskerettigheter og sikrer at han ikke blir behandlet på utilbørlig måte. Forsvareren skal særlig påse at klienten ikke unødvendig berøves friheten, at han ikke utsettes for umenneskelig eller nedverdiggende behandling, at hans rettigheter under frihetsberøvelse ivaretas og at han gis en rettfærdig rettergang.

2.2 Forsvareren skal ikke identifisere seg med sin klient. Forsvareren har krav på ikke å bli identifisert med det han anfører for sin klient eller det syn og de interesser klienten har.

2.3 Forsvareren skal utad lojalt tilkjenne samme standpunkt til faktum som klienten gjør, men skal gi klienten sin vurdering av bevisene i saken og om nødvendig gi råd med hensyn til skyldspørsmålet. En skylderkjennelse er ikke nødvendigvis bindende for forsvareren.

2.4 Forsvareren må ikke tilskynde eller på annen måte medvirke til uriktig forklaring, falske bevis eller annen form for uredelighet.

2.5 Ved pågripelse skal forsvareren påse at siktede omgående blir informert på et språk han forstår om grunnene til pågripelsen og innholdet i siktelsen mot ham, og at siktede om nødvendig bistås av tolk.

I den grad klientens interesser tilsier det, skal forsvareren ha personlig kontakt med klienter som er i varetektsfengsel, spesielt når fengsling er ekstra tyngende som følge av restriksjoner, sosiale og medisinske forhold, alder, medieomtale og lignende. Forsvareren skal kontrollere siktedes forhold under frihetsberøvelse.

Forsvareren skal også gi siktede annen hjelp og støtte som er nødvendig, rimelig og naturlig i forbindelse med saken.

2.6 Forsvareroppgavet er personlig. Forsvareren kan i den grad det er nødvendig for forsvarlig utførelse av oppdraget la seg bistå av autorisert fullmektig eller annen advokat ved samme kontor. Den personlige kontakten med klienten kan også ivaretas av andre personer ved forsvarerens kontor.

Det samme kan gjøres for å sikre nødvendig opplæring og utviklingsmuligheter, dersom klienten uttrykkelig samtykker og det påses at oppdraget blir forsvarlig utført.

3. Forsvarerens rolle under etterforskningen

3.1 Forsvareren skal så langt det er mulig holde seg løpende orientert om politiets etterforskning, og vurdere om klientens interesser blir tilstrekkelig ivaretatt. Forsvareren skal også holde klienten underrettet om sakens gang og herunder ivareta klientens rett til dokumentinnsyn.

Forsvareren bør bare godta dokumentinnsyn med pålegg om taushetsplikt overfor klienten, jfr. straffeprosessloven § 242, dersom klienten samtykker.

3.2 Forsvareren må gi klienten råd om det vil være i hans interesse å forklare seg for politiet, og om forsvareren i så fall skal være tilstede under avhørene.

Forsvareren bør i alminnelighet ikke delta i politiavhør dersom han ikke på forhånd har fått innsyn i sakens dokumenter og hatt adgang til å snakke med klienten.

3.3 Dersom det er i klientens interesse, skal forsvareren selv begjære etterforskningskritt, herunder nye vitneavhør og sakkyndige undersøkelser.

I særlige tilfeller bør forsvareren selv foreta undersøkelser som kan tale til fordel for klienten.

3.4 Dersom forsvareren under etterforskningen blir kjent med opplysninger som kan skade klienten, har han ikke plikt til å legge disse frem for påtalemyndigheten eller retten. Uten klientens samtykke har han heller ikke adgang til dette.

3.5 Forsvareren har adgang til å henvende seg til enhver som kan bidra til sakens opplysning, uavhengig av om vedkommende er avhørt av politiet eller oppgitt som påtalemyndighetens vitne.

Ved kontakt med vitner skal forsvareren opptre hensynsfullt og unngå utilbørlig påvirkning.

Ved kontakt med barn under 18 år må det utvises særlig varsomhet. Fortrinnsvis bør også vergen kontaktes.

4. Forsvarerens oppgaver i retten

4.1 Forsvareren skal alltid møte grundig forberedt i retten, både med hensyn til sakens faktiske sider og rettsspørsmålene. Han skal herunder forberede bevistilbud, spørsmål til klient, vitner og sakkyndige samt prosedyre.

4.2 Forsvareren skal vise respekt for domstolen og aktørene, og med frimodighet og selvstendighet ivareta klientens interesser. Han skal påse at klientens prosessuelle rettigheter blir ivaretatt, og at forhandlingene blir ledet objektivt og i samsvar med kontradiktoriske prinsipper.

4.3 Forsvarerens redegjørelse for rettsspørsmål skal være redelig.

5. Forholdet til media

5.1 Klientens samtykke bør i alminnelighet innhentes før forsvareren uttaler seg om saken, hvis ikke hensynet til klienten nødvendiggjør at forsvareren uttaler seg uten forhåndsgodkjenning. Forsvareren skal respektere et ønske fra klienten om ikke å bidra til medieomtale.

5.2 I forbindelse med offentlig omtale av saken skal forsvareren alltid ha klientens interesser for øye, herunder skal pkt. 2.2 og 4.2, første setning iakttas.

5.3 Forsvareren skal også når klientens samtykke foreligger behandle informasjon fra etterforskningen og sakens dokumenter med forsiktighet. Ved vurderingen av hvilken informasjon som bør gis, kan det blant annet legges vekt på behovet for å korrigere eller balansere informasjon som allerede er offentlig. Dokumenter skal ikke utleveres uten samtykke fra politiet, jfr. påtaleinstruksen kap.16.

6. Avslutning av forsvareroppgjøret

6.1 Forsvareren har plikt til å fullføre oppdraget for klienten med mindre klienten ønsker at advokaten skal fratrukke seg, eller det oppstår en situasjon som gjør at forsvareren ikke ner å kunne ivareta oppdraget på en forsvarlig måte.

Dersom klienten erkjenner skyld bare overfor forsvareren, kan han frasi seg oppdraget hvis dette kan skje uten å skade klientens interesser.

Dersom forsvareren unntaksvis trekker seg fra oppdraget uten etter klientens ønske, må hans fratreden skje på en slik måte at det ikke er til skade for klienten.

6.2 En advokat plikter å fratrukke seg dersom klienten ønsker det, kfr. dog pkt. 1.5, 3. punktum foran.

Retningslinjer for bistandsadvokater

Fordi det ofte oppstår spørsmål i forbindelse med advokatens plikter, rettigheter og holdninger i rollen som bistandsadvokat, har Advokatforeningens bistandsadvokat- og etikkutvalg utviklet retningslinjer for bistandsadvokater.

Veiledningen baserer seg på, og er en utdypning av Regler for god advokatskikk.

RETNINGSLINJER FOR BISTANDSADVOKATER

1. Etablering av bistandsadvokatoppdraget

1.1 Klienten velger selv hvem som skal være bistandsadvokat (fritt advokatvalg).

1.2 En advokat må ikke påta seg bistandsadvokatoppdrag uten etter anmodning direkte fra klienten, eller dennes verge(r), fra en annen advokat på en klients vegne eller fra et kompetent organ, dersom ikke annet fremgår av straffeprosessloven kapittel 9 a.

1.3 En advokat skal ikke på eget initiativ, gjennom andre eller gjennom hjelpeorganisasjoner, kontakte en fornærmet for å få et konkret bistandsadvokatoppdrag.

1.4 Dersom klienten er representert av bistandsadvokat, skal advokaten straks underrettes ved bistandsadvokatbytte.

Dersom klienten ønsker det, kan tidligere bistandsadvokat kontaktes for informasjon om saken og/eller oppdraget.

1.5 En advokat skal ikke yte vederlag for bistandsadvokatoppdrag.

1.6 En advokat avgjør selv om man vil påta seg et bistandsadvokatoppdrag.

1.7 En advokat må ikke påta seg bistandsadvokatoppdrag dersom det kan oppstå risiko for interessekonflikt i samme sak, eller i andre saker med advokatens øvrige klienter eller i forhold til tiltalte. Det samme gjelder nåværende klienter til annen advokat ved det samme kontor. Interessekonflikt vil foreligge dersom bistandsadvokat oppnevnes fra det samme advokatfirma som representerer siktede eller tiltalte i saken.

En advokat kan ikke påta seg oppdrag som bistandsadvokat dersom advokaten er oppnevnt som verge for barnet. Advokaten skal avstå fra å påta seg bistandsadvokatoppdrag for et barn, samtidig som advokaten representerer en av foreldrene i en barnefordelings- eller barnevernssak.

Advokaten skal vurdere mulige habilitetsproblemer, jfr. straffeprosessloven § 106.

En advokat bør være varsom med å påta seg et bistandsadvokatoppdrag hvis det er mulig at advokaten kan bli ført som vitne i saken.

1.8 En advokat bør være varsom med å påta seg et bistandsadvokatoppdrag, når dette vil føre til vesentlig forsinkelse av saken.

1.9 Advokaten skal i nødvendig utstrekning gjøre klienten kjent med reglene om fritt advokatvalg, oppnevning av bistandsadvokat og godtgjøring til bistandsadvokat, jfr. straffeprosessloven § 107 a flg.

2. Bistandsadvokatens plikter og rettigheter

2.1 Bistandsadvokaten plikter å bidra til at myndighetene, herunder politiet, påtalemyndighetene og domstolene, respekterer de rettigheter fornærmede har i straffeprosessen.

2.2 Bistandsadvokaten må ikke tilskynde eller på annen måte medvirke til uriktig forklaring, falske bevis eller annen form for uredelighet.

Bistandsadvokaten må særlig være oppmerksom på plikten til å viderebringe opplysninger på tross av taushetsplikt etter strprl. § 119 og strl. § 172, og bør gjøre klienten oppmerksom på denne plikten.

2.3 Bistandsadvokaten skal ikke identifisere seg med sin klient. Bistandsadvokaten har krav på ikke å bli identifisert med det advokaten anfører for sin klient eller det syn og de interesser klienten har.

2.4 Bistandens karakter omfatter det arbeid som faller naturlig innenfor profesjonen og

advokatrollen.

Bistandsadvokaten skal så snart som mulig avklare hvorvidt klienten har et erstatningskrav å gjøre gjeldende i straffesaken, og så tidlig som mulig starte arbeidet med å innhente de bevis som skal føres for retten.

Bistandsadvokaten skal også gi annen hjelp og støtte som er naturlig og rimelig i forbindelse med saken. Slik støtte bør blant annet omfatte rådgivning om hjelpeordninger, orientering om sakens forløp og utvikling, samt forberede klienten på rettssaken. Dersom det foreligger behov for annen sakkyndig hjelp, bør bistandsadvokaten bistå i å skaffe dette.

2.5 Bistandsadvokatoppdraget er personlig. Bistandsadvokaten kan i den grad det er nødvendig for forsvarlig utførelse av oppdraget la seg bistå av autorisert fullmektig eller annen advokat ved samme kontor.

2.6 Bistandsadvokaten plikter å holde seg oppdatert innenfor sitt fagfelt, og særlig innenfor erstatningsrettens område.

3. Bistandsadvokatens rolle ved anmeldelse

3.1 Bistandsadvokaten skal dersom klienten ønsker det, bistå ved vurdering av om et forhold bør anmeldes. Bistandsadvokaten skal ta utgangspunkt i at fornærmede har rett, men ikke plikt, til å anmelde et straffbart forhold. Bistandsadvokaten bør informere om konsekvensene av falsk anmeldelse.

3.2 Bistandsadvokaten skal ved kontakt med klienten gi råd og veiledning om hva en anmeldelse til politiet vil innebære. Dette gjelder både med hensyn til avhør, nødvendigheten av bevissikring, vitneavhør, muligheten for henleggelse eller frifinnelse etter hovedforhandling, samt straffesakens gang til rettskraftig dom.

3.3 Bistandsadvokaten plikter å være til stede under politiavhør av klienten, dersom klienten ønsker det.

3.4 Bistandsadvokaten skal gi klienten veiledning om vilkårene for å få tilkjent erstatning og for å få tilkjent voldsoffererstatning.

4. Bistandsadvokatens rolle under etterforskningen

4.1 Bistandsadvokaten bør under etterforskningen i samråd med klienten avklare hva som er klientens interesser i saken, og ivareta disse.

4.2 Bistandsadvokaten skal så langt det er mulig holde seg løpende orientert om politiets etterforskning, og vurdere om klientens interesser blir tilstrekkelig ivaretatt. Bistandsadvokaten skal holde klienten underrettet om sakens gang.

4.3 Dersom det er i klientens interesse, skal bistandsadvokaten selv begjære etterforskningsskritt, herunder nye vitneavhør og sakkyndige undersøkelser.

4.4 Bistandsadvokaten har adgang til å henvende seg til enhver som kan bidra til sakens opplysning, uavhengig av om vedkommende er avhørt av politiet eller oppgitt som påtalemyndighetens vitne. Dersom advokaten kontakter tiltalte, bør henvendelse ikke skje uten at forsvarer er varslet på forhånd, eller skje gjennom forsvarer.

Ved kontakt med vitner skal bistandsadvokaten opptre hensynsfullt og unngå utilbørlig påvirkning. Dersom advokaten kontakter vitner med særlig tilknytning til tiltalte, bør henvendelse ikke skje uten at forsvarer er varslet på forhånd.

Ved kontakt med barn under 18 år må det utvises særlig varsomhet. Barnets verge bør kontaktes først.

4.5 Bistandsadvokaten plikter å bidra til at påtalemyndigheten endrer den strafferettslige vurdering i henhold til lovanvendelsen, dersom dette er i fornærmedes interesse.

5. Bistandsadvokatens rolle ved henleggelse

5.1 Bistandsadvokaten har plikt til å vurdere grunnlaget for en henleggelse, og evt. bistå i arbeidet med klage på henleggelsen.

5.2 Dersom klienten ønsker det plikter bistandsadvokaten å søke å få i stand en henleggelse.

6. Bistandsadvokatens oppgaver i forbindelse med hovedforhandling

6.1 Bistandsadvokaten bør i god tid før hovedforhandling i samråd med klienten avklare hva som er klientens interesser i saken. Advokaten skal gjøre klienten kjent med de prosessuelle rettighetene en fornærmet har.

6.2 Bistandsadvokaten skal alltid møte grundig forberedt i retten, både med hensyn til

sakens faktiske side og rettsspørsmålene.

6.3 Bistandsadvokaten skal vurdere om det er behov for en sakkyndig utredning av eventuelle skader fornærmede er påført som følge av den straffbare handling.

Advokaten skal søke om å få en evt. sakkyndig oppnevnt i god tid før hovedforhandling.

6.4 Bistandsadvokaten skal vise respekt og høflighet for retten og aktørene, og med frimodighet og selvstendighet ivareta klientens interesser. Bistandsadvokaten skal påse at klientens prosessuelle rettigheter blir ivaretatt.

6.5 Bistandsadvokaten bør gjøre fornærmede kjent med vitnestøtteordninger dersom dette foreligger.

7. Forholdet til media

7.1 Bistandsadvokaten bør orientere de skadelidte om pressens rolle i straffesaker, og forberede klienten på at det kan oppstå et press fra media.

Klientens samtykke bør i alminnelighet innhentes før bistandsadvokaten uttaler seg om saken, med mindre hensynet til klienten nødvendiggjør at bistandsadvokaten uttaler seg uten forhåndsgodkjenning. Bistandsadvokaten skal respektere et ønske fra klienten om ikke å bidra til medieomtale.

7.2 I forbindelse med offentlig omtale av saken skal bistandsadvokaten alltid ha klientens interesser for øye.

7.3 Bistandsadvokaten skal ikke gi pressen innsyn i eller gi opplysninger fra straffesaksdokumentene uten politiets uttrykkelige samtykke.

8. Avslutning av bistandsadvokatoppdraget

8.1 Bistandsadvokaten har plikt til å fullføre oppdraget for klienten med mindre klienten ønsker at advokaten skal fratre, eller det oppstår en situasjon som nevnt i Regler for god advokatskikk pkt 3.1.6.

8.2 Dersom bistandsadvokaten unntaksvis trekker seg fra oppdraget uten etter klientens ønske, må advokatens fratreden skje på en slik måte at det ikke er til skade for klienten.

Etiske retningslinjer for statstjenesten

1. Generelle bestemmelser

1.1 Hensynet til innbyggerne

Både som myndighetsutøver, tjenesteyter og forvalter av betydelige samfunnsressurser, plikter statsforvaltningen - og dermed den enkelte ansatte - å ta hensyn til innbyggernes interesser, tilstrebe likebehandling og opptre med respekt overfor det enkelte individ.

1.2 Hensynet til statens omdømme

Den enkelte ansatte plikter å utføre sine oppgaver og opptre utad på en etisk forsvarlig måte, og slik at det ikke skader statens omdømme.

2. Lojalitet

2.1 Lydighetsplikt

Statsansatte plikter å følge de rettslige regler og etiske retningslinjer som gjelder for virksomheten, samt å etterkomme pålegg fra overordnede. Lydighetsplikten medfører ikke noen plikt til å følge pålegg om å gjøre noe ulovlig eller uetisk.

2.2 Rapporteringsplikt

Statsansatte plikter å melde fra til arbeidsgiver om forhold hun eller han blir kjent med og som kan påføre arbeidsgiver, ansatte eller omgivelsene tap eller skade, slik at det kan iverksettes tiltak med sikte på å unngå eller begrense tapet eller skaden.

2.3 Effektivitetsplikt

Statsansatte plikter å bruke og ta vare på statens ressurser på den mest økonomiske og rasjonelle måte, og skal ikke misbruke eller sløse med statens midler. For å nå de oppsatte målene på en god og effektiv måte, kreves det en avveining mellom effektivitet og ressursbruk, grundighet, kvalitet og god forvaltningsskikk.

3. Åpenhet

3.1 Offentlighet

Det skal være åpenhet og innsyn i forvaltningen, slik at allmennheten kan gjøre seg kjent med statens virksomhet, og således kunne få innsikt i hvordan staten skjøtter sine oppgaver.

3.2 Aktiv opplysningsplikt

Staten har en aktiv opplysningsplikt. Statsansatte skal alltid gi korrekte og tilstrekkelige opplysninger, enten det er til andre myndigheter, selskaper, organisasjoner eller innbyggere. I noen sammenhenger vil dette innebære at man uoppfordret skal gi nødvendige opplysninger av betydning for behandling av saken.

3.3 Ansattes ytringsfrihet

Statsansatte, så vel som alle andre, har en grunnleggende rett til å ytre seg kritisk om statens virksomhet og alle andre forhold.

3.4 Varsling om kritikkverdige forhold (whistleblowing)

Statsansatte må kunne varsle om kritikkverdige forhold i forvaltningen. Før varsling skjer, bør forholdet være forsøkt tatt opp internt.

4. Tillit til statsforvaltningen

4.1 Habilitet

Statsansatte skal ikke opptre på en måte som er egnet til å svekke tilliten til deres upartiskhet.

4.2 Ekstraervert og biertvert

En statsansatt kan ikke inneha ekstraervert og biertvert, styreervert eller annet lønnet oppdrag som er uforenelige med den statlige arbeidsgivers legitime interesser, eller er egnet til å svekke tilliten til forvaltningen.

Det må være åpenhet om statsansattes ekstraervert og biertvert m.v. som kan ha betydning for tjenestetutøvelsen.

4.3 Overgang til annen virksomhet

Ved overgang til stillinger utenfor statsforvaltningen er det viktig å sikre at innbyggernes tillit til forvaltningen ikke blir svekket, eller at statens interesser i et forhandlings- eller samhandlingsforhold ikke blir skadelidende. Arbeidsgiver må derfor vurdere om det for enkelte stillinger må innføres en karanteneklausul ved inngåelse av arbeidskontrakten.

4.4 Kontakt med tidligere kolleger

Alle ansatte skal være varsomme med hvordan man behandler sensitive opplysninger. Dette gjelder bl.a. overfor tidligere kolleger, og spesielt dersom de representerer en partsinteresse i forhold hvor staten er beslutningsmyndighet, eller er ansatt i virksomhet som er i et samhandlings- eller forhandlingsforhold til staten.

4.5 Mottak av gaver og andre fordeler

Statsansatte skal ikke, verken for seg selv eller andre, ta imot - eller legge til rette for å motta - gaver, reiser, hotellopphold, bevertning, rabatter, lån eller andre ytelser eller fordeler som er egnet til, eller som av giveren er ment, å påvirke deres tjenestehandlinger.

Statsansatte må ikke bruke sin stilling til å skaffe seg selv eller andre en uberettiget fordel. Dette gjelder også i tilfelle hvor disse fordelene ikke vil påvirke deres tjenestehandlinger.

4.6 Tilbud om gaver og andre fordeler

Statsansatte skal ikke, som en del av sin tjenestetutøvelse, gi eller tilby gaver eller andre fordeler som er egnet til, eller som er ment å påvirke mottakerens tjenestehandlinger.

5. Faglig uavhengighet og objektivitet

5.1 Faglig uavhengighet

Prinsippet om faglig uavhengighet betyr at statsansatte skal legge sine faglige kunnskaper og sitt faglige skjønn til grunn gjennom hele tjenestetutøvelsen.

Etiske retningslinjer for statstjenesten finnes med kommentarer på denne adressen:
http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/dok/Veiledninger_og_brosjyrer/2005/Etiske-retningslinjer-for-statstjenesten.html?id=88164

Etiske prinsipper for dommeratferd

De etiske prinsippene for dommeratferd har som formål å fremme at dommerne opptrer på en måte som skaper tillit til domstolene og deres avgjørelser. Prinsippene skal også tjene til opplysning om hva som er god dommerskikk.

Disse etiske prinsippene for dommeratferd er vedtatt av henholdsvis Den norske Dommerforening, Teknas etatsforening for jordskifterettene og Domstoladministrasjonen, og er utarbeidet i samarbeid mellom disse. Prinsippene gjelder for alle fagdommere i de alminnelige domstolene og i jordskiftedomstolene, både i og utenfor den dømmende virksomhet.

1. Grunnleggende krav

En dommer skal opptre i samsvar med loven, rettsordenen og god dommerskikk, og slik at han eller hun gjennom sin atferd fremmer den alminnelige tillit til domstolene.

2. Uavhengighet

En dommer skal utøve dommergjerningen uavhengig av utenrettslig påvirkning fra offentlige eller private interesser.

3. Upartiskhet

En dommer skal være og framtre som upartisk og opptre slik at det ikke med rimelighet kan stilles spørsmål ved dommerens nøytralitet. En dommer må ikke gi uttrykk for forhåndsstandpunkt i saker han eller hun har under behandling eller som det er nærliggende at dommeren kan få til behandling. En dommer skal utøve dommergjerningen uten forutinntatte holdninger. Dommeren skal aktivt legge forholdene til rette for minnelige løsninger, men partene skal ikke utsettes for press til å inngå forlik.

4. Integritet

En dommer skal opptre på en måte som ikke er egnet til å skade den alminnelige tilliten til domstolens eller dommerstandens anseelse. En dommer skal ikke for seg selv eller andre motta gaver eller andre fordeler som kan settes i forbindelse med utøvelsen av dommergjerningen.

5. Likebehandling

En dommer skal ivareta hensynet til likebehandling av parter og øvrige aktører som opptrer for domstolen. En dommer skal bygge på saklige hensyn ved tildeling av oppdrag for domstolen.

6. Korrekt opptreden

En dommer skal holde en saklig tone og opptre verdig og korrekt overfor alle som dommeren har med å gjøre i embetsutøvelsen. Dommeren skal påse at meddommere deltar som fullverdige medlemmer av retten. Dommeren skal vise respekt for de oppgavene advokater og representanter for påtalemyndigheten har i rettspleien. En advokat skal ikke identifiseres med sin klient.

7. Utforming av rettslige avgjørelser

Ved utformingen av rettens avgjørelser må dommeren vise tilbørlig respekt overfor alle involverte så langt det er forenlig med kravet til en dekkende begrunnelse.

8. Diskresjon

En dommer skal – foruten å overholde lovbestemt taushetsplikt – utvise diskresjon om sensitive forhold som dommeren får kjennskap til i sitt virke og skal ikke bruke slik informasjon til noe formål som ligger utenfor dommergjerningen.

En dommer skal utad bevare taushet om rettens rådslagning og stemmegivning for lukkede dører.

En dommer skal ikke meddele avgjørelsen før den er avsagt.

9. Kompetanse

En dommer skal vedlikeholde og forbedre sine faglige kunnskaper og ferdigheter.

10. Effektivitet

En dommer skal utføre sin dommergjerning effektivt og med rimelig hurtighet, så langt det er forenlig med kravene til forsvarlig saksbehandling og faglig kvalitet. Når det oppstår forsinkelser av betydning, skal de partene som er berørt underrettes om dette.

11. Ytringer m.m.

En dommer har som enhver annen ytringsfrihet, religionsfrihet og organisasjonsfrihet, men en dommer skal ved utøvelsen av slike rettigheter ta hensyn til dommerembetets verdighet og domstolens upartiskhet, nøytralitet og uavhengighet. En dommer bør utvise forsiktighet ved omtale av saker som er under behandling i domstolene, og av egne rettsavgjørelser.

12. Dommerens forhold til media

En dommer skal vise respekt for medias oppgaver, herunder med å gi offentligheten informasjon om saker som behandles i domstolene.

13. Dommerens forhold utenfor tjenesten

En dommer skal også utenfor tjenesten opptre slik at atferden ikke er egnet til å skade respekten for eller tilliten til domstolene. En dommer må ikke gjøre bruk av dommertittelen når slik bruk kan oppfattes som en sammenblanding av roller eller hvor det for øvrig ikke er saklig grunn til det. En dommer må vise forsiktighet med å gi råd eller på annen måte engasjere seg i andres rettsvister.

14. Fratrådte dommere

En fratrådt dommer bør unngå atferd som kan oppfattes som uheldig utnyttelse av dommertittelen.

15. Inngrepsansvar

En dommer som blir kjent med overtredelser av disse etiske prinsipper begått av en kollega, bør ta dette opp på en passende måte, og gripe inn dersom overtredelsen er vesentlig.

Litteraturoversikt

Bøker og artikler

Jon Christian Elden: Er forsvareretikken død?, *Kritisk juss* 2006 (32) nr. 4, s. 270 flg.

Arne Fanebust ... [et al.]: Juss og etikk, Universitetsforlaget, Oslo 2005

Andreas Føllesdal: Å fremme rett og hindre urett: juristikkens begrunnelse og grenser, Oslo 2007

Haakon I. Haraldsen m.fl.: Regler for god advokatskikk, Advokatforeningen, Oslo 2005

Kai Krüger: Etikk i rettsvitenskapen: noen synspunkter og standpunkter - og tre praktiske oppgaver, Det juridiske fakultets skriftserie, Universitetet i Bergen, Bergen 1996
Per M. Ristvedt: Advokaten som forhandler i sivile tvister og kommersielle rettsforhold
Knut Erik Tranøy: Det åpne sinn: moral og etikk mot et nytt årtusen, Universitetsforlaget, Oslo 1998
Jan-Fredrik Wilhelmsen, Geir Woxholth: Juristetikk, Gyldendal forlag, Oslo 2003

Nettsider

www.jus.no/?id=5894: Advokatforeningens oversikt over advokatregler.

www.tilsynet.no: Tilsynsrådet for advokatvirksomhets hjemmesider.

www.domstol.no/DAtemplates/Article___10969.aspx: Domstolsadministrasjonens hjemmeside med link til forslag til etiske regler for dommere med kommentarer.

www.etikkom.no: Hjemmesiden til Forskningsetiske komiteer med oversikt over forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi.

www.domstol.no: Etiske prinsipper for dommeradferd